

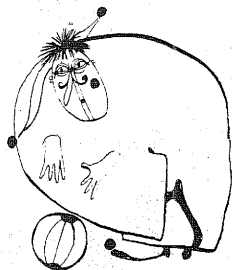
HRA BEZ HRANIC O VÝTVARNÉ HŘE V PŘÍRODĚ

Přírodu v tomto případě chápu v širokém slova smyslu. Pojem hra v přírodě bych upřesnila tak, že jde o hry inscenované třeba i v uzavřeném prostoru obydlí či jiné stavby, ale ne ve školním nebo domácím, nebo jiném známém prostředí. Navíc i takové hry mají k přírodě či životnímu prostředí většinou zřetelný vztah. Soustředila jsem se na výtvarnou hru, protože k ní mám vzhledem ke svým zájmům nejbližší. Dala jsem si za cíl jejím prostřednictvím probouzet a rozvíjet vnímavost, kreativitu, fantazii, sociální senzibilitu, senzualitu, estetický cit, vkus, schopnost komunikovat a kooperovat s okolím. Jinak řečeno - nabourat u mnohých zakofeněnou netečnost, pohodlnost, otupělost a sobectví. Ve snaze přiblížit se cíli nemohla jsem zůstat stát jen na úzkém poli výtvarné tvořivosti. Ta do sebe v

Curriculum vitae aneb Jednou jsi dole, jednou nahoře

Autoři knížky Krása a bolest B. Blažek a J. Olmrová vybědli své čtenáře k zamyšlení nad dosavadním životem a k pokusu o jeho zaznamenání pomocí plynulé křivky na časové ose.

Taky jsem navrhla svým kamarádům vrstevníkům, aby si vybavili, kdy se jim zdálo, že jsou dole a kdy nahoře, aby si uvědomily zvraty, které měly pro ně rozhodující význam, a kterým směrem je vymrštily. Když všichni po kratším či delším rozvažování nakreslili svůj graf, vysvětlila jsem jim (a šlo to dost těžko), jak by mohli směr své křivky vyjádřit jiným způsobem. Pomocí tvaru, barvy, povrchu, symbolického významu, a především pomocí povahy drobných, zejména přírodních věcí, které je obklopují. Některé věci v nás vyvolávají přímo příjemné, libé pocity, ty mohou zastoupit stoupající část křivky, jiné jsou nám lhostejné a další nepříjemné

nebo dokonce odporné - mohou vyjádřit kritický bod a klesání. Atp.

Na neutrální ušlapané hlíně se rozbehly cestičky sestavené z dřevěk, trávy, kamínků, květin, šišek, zapíchaného jehličí i zaječích bobků. Nikoho jsem ke zpovědi nenutila, ale kdo chtěl, rozvyprávěl se o tom, že rozšlápnutá šiška znamená rozvod rodičů, řada kopretin šťastné měsíce lásky, skleněný stěp vyloučení ze školy.

Ještě jednou jsem se o stejnou věc pokusila se středoškoláky. Bylo to na konci zimy na nevlídném zbořeníšti. Oboje předurčilo, jaký materiál může křivku nahradit. Přestože výběr nebyl moc pestrý, byl pokus o záznam minulosti velmi nápaditý, a hlavně citlivý. Opět jsem nikoho nenutila zpovídat se. Přesto všichni velmi otevřeně vyprávěli to, co je potkalo a poznamenalo. Mimo chodem, skoro všichni prožili nepříjemný zlom, když začali chodit do školy. Škola - to byl starý hřebík, tlející větvička, polámaná stébla suché trávy.

Bílý den

Ráno jsem se probudila první. Všichni ještě spali a netušili, že za oknem poletují něžné, bílé vločky. První sníl! Všechno bylo bílé - údolí pod námi, stráž i les. Všechno. I my jsme se probudili bílí. Bílá je symbolem čistoty, ctnosti a ušlechtilosti. Snažili jsme se, aby všechny naše myšlenky i skutky byly "bílé", bez lží, zloby, podlosti a pokrytectví. Odložili jsme barevné šaty, oblékli jsme se jen do bílých. (Někdo byl víc nahý než

posledních letech zcela přirozeně infiltruje prvky dramatické, hudební a literární tvorby. Ve hře, stejně jako ve skutečném umění, se vzájemně inspirují a doplňují. V praxi se mi zdají být od výtvarných her neoddelitelné hry psychologické a komunikační. Otvírají srdce, oči i ústa. Probouzejí vnímavost, citlivost, učí mít a umět vyslovit a hájit vlastní názor, učí orientovat se a uplatnit ve skupině. Školní i rodinná výchova v tomto ohledu zůstává dost dlužná. A není to zřejmě jen momentální problém naší společnosti. I Adam Mickiewicz si před sto padesáti lety posteskl: "Každý den pozoruji, jak mládež trpí tím, že neexistují školy, v nichž by se učila žít s lidmi a se světem." Proto si myslím, že takových her není nikdy dost a dala jsem jim prostor i v následujícím souboru. Navíc je uvádím i z toho důvodu, aby nevznikl dojem, že jsem na jednotlivých akcích s jejími účastníky od rána do večera jen malovala, kreslila a modelovala. Naopak, výtvarné hry byly jen zlomkem programu, v kterém se střídaly aktivity atakující tělo i znepokojující ducha. Pestrost a zároveň vyváženost a soulad jsou nezbytné.

Hry byly realizovány v průběhu sedmi akcí, pokaždé s jinými účastníky, v jiném prostředí, v odlišně koncipovaných programech a v rozdílné, neopakovatelné atmosféře. Díky této rozmanitosti jsem si sama pro sebe mohla udělat celkem objektivní názor, jak hry působí a jak jsou přijímány.

oblečený; nemohli jsme najednou vyjít z chaty, protože bychom zmrzli. A tak jsme si půjčovali oblečení.) Dokonce i všechno, co jsme ten den jedli, bylo bílé: rýže, krupice, sýr, cukr, cibule, mléko. Ze vzorovaných talířů jsme nejedli, jen z bílých. Všechno barevné pro nás přestalo existovat.

Chata se proměnila v Akademii bílého umění, s tvůrčími dílnami pro malíře, sochaře, poety i všechny divadelní profese. Nejživěji bylo v ateliéru sochařů: Jáchym pracoval na alegorii Sněhové bouře. Vyjadřovaly ji tři propletené větve omotané gázou, která z několika bodů volně vlála. Markéta udělala ze sněhu sochu yettiho. Počítala s tím, že se v teple místnosti rozpustí, proto své dílo pojmenovala Konec sněžného muže v Čechách. Johanka se pokoušela o hořící voskovou plastiku. Inspirovaná mou "přednáškou" o moderním umění ji označila jako faire-art. Já jsem stavěla Křehký svět z vaječných skořápek. Obec malířů byla větší. Vlastně to nebyli malíři, protože neměli barvy. Perforovali, mačkali, trhali, stříhali a vrstvěli a lepili papír. Bohužel

jejich umělecký rozlet trochu brzdil nedostatek materiálu.

Všechny výtvary, doplněné o několik objektů ready-made, jsme večer vystavili v Bílé galerii. Slavností vernisáž byla ve všem, co k ní patří. Úvodní slovo měl doc. White. Pak se o další nevšední umělecký zážitek postarala baletní skupina s číslem Dobytí severního pólu. Navíc pro všechny bylo přichystáno malé pochoštění - sýr s cibulí. Chybělo jen bílé víno.

Před koncem dne jsme si vyměnili bílé, neviditelné dárky. Každý věděl, komu dárek připravuje, ale nevěděl (prozatím), od koho překvapení dostává. Vyměňovali jsme si dopisy a kresby zaznamenané bílým voskem. V neobývané místnosti byly připravené vodové barvy, takže si mohl každý o samotě, ve chvíli, kdy chtěl (ale až v noci nebo další den ráno), tajemný dárek odhalit.

Druhý den sníl roztál.

Dárky větru

Byly to vlastně malé kinetické objekty. Kývaly se, třepaly, točily a vlály ve větru. Našli jsme pro ně

ideální místo na dětském hřišti s prolézačkami. Tentokrát děvčata a chlapci pracovali v náhodně určených dvojicích. Měli k dispozici dostatek špejlí, gázy, několik druhů papíru, nitě, drátky, provázky, průhledné a stříbrné fólie a barvy. Přesto (nebo možná právě proto), že nikdo o kinetickém umění nic nevěděl, většinou nechyběl zajímavý, originální nápad ani cit pro materiál a prostor. Pro většinu instalací se využily prolézačky nebo se staly přímo výchozím bodem.

největší škálou barevných odstínů - listy, peří, kůru . . . Takto vzniklou sbírku barevných odstínů pak mají podle samostatně zvoleného klíče rozmístit na "paletu" vystřiženou z papíru (nebo na jiný vhodný podklad). Hra může skončit výstavkou všech palet nebo se může rozvíjet dál vyprávěním o klíči, který byl zvolen pro rozmístění barev na paletě, o tom, které barvy a barevné kombinace se líbí, jak působí, jaké by barvy mohly mít nová jména. Dál mohou uvažovat o družích a míchání barev, o jejich symbolice a vlastnostech. Je možné omezit se jen na hledání odstínů jedné barvy nebo na odstíny jednoho druhu přírodnin (listy, zemina . . .).

Kdo je v hrnku zakletý?

Když se podíváme třeba na hrnek, vidíme, že do něj lze něco nalít nebo

i dát, že se z něj může pít. Taky je možné odhadovat, jestli byl stvořen pro bylinkový čaj nebo vídeňskou kávu. A mohu i hádat, kdo z něj pije, jaký je to člověk. Každá věc o sobě hodně vypráví, stačí jen naslouchat a rozumět její řeči.

Po večeri jsme zůstali sedět u stolu. Postupně jsem brala do ruky předměty, s kterými jsme se denně setkávali, a které jsme používali: plechový hrníček, porcelánový hrnek bez ouška, velký kuchyňský nůž, zavírací rybičku, struhadlo, skleničku s pomněnkovým vzorem a ještě pár dalších. Ptala jsem se: "Co vás napadá, když se díváte na ten hrnek? Co vám připomíná? Kdo je v hrnku zakletý?"

- Hrněk je otlučený, jako když jsem vloni spadla z kola.

- Je to hrnek úplně na všechno, ale ze všeho nejvíce na lesní jahody.

- Porcelánový hrnek je jako naštvaný, opuštěný člověk.

- Není naštvaný, je milý a dobrácký.

- Když jsem byla malá, hrála jsme si s hrníčky raději než s panenkami.

- Sklenička je princezna.

- Popelka

- Nůž je ostrý a přísný jako naše fyzikářka.

- Jestli kuchyňák je fyzikářka, tak malá uzavřená rybička je naše třída. Možná jsem měla věci rozložit na stůl a dát každému čas, ať svoje asociace zapíše, a pak teprve přečte ostatním. Možná by byly ještě zajímavější, a hlavně bych dala možnost vyjádřit se i těm, kterým bránila menší pohotovost a snad i ostych. Na druhé straně hra by ztratila na dynamičnosti a bezprostřednosti.

Potom jsme s nově objevenými předměty hráli "loutkové" divadlo. Stůl se proměnil v jeviště a každá asi pětičlenná skupina si vylosovala jednu známou pohádku, ale s jejím dějem, postavami i s hlavní myšlenkou mohla nakládat úplně svobodně (a taky většinou nakládala). O role se rozdělily hrnce, vidličky, lžíce a skleničky. Některé postavy měly i kostým - třeba sekera královský plášť z utěrky. Jedno představení mělo dokonce i oponu a kulisy a loutky byly ovládané svrchu provázky. Ale z čajové konvice se marioneta udelet nedá, takže tahání za provázky zaměstnalo loutkoherce víc než samotné hraní. Někdy méně znamená více.

Konečně bylo vyslyšeno volání po znovuzavedení estetické výchovy na gymnázia. Bohužel v mnoha případech je výuka realizována tak, že přináší více škody než užítu. Neměla bych odvahu k takovému tvrzení, kdybych se neopírala o vlastní zkušenosti. Praktikovala jsem na gymnáziu, kde ani jedna ze středoškolských profesorek, kterým byla svěřena výuka výtvarné výchovy, neměla patřičné vzdělání ani přirozené schopnosti. Z doslechu vím, že tato situace není ojedinělá.

Na gymnáziu, které znám, se učila výtvarná výchova v dvouhodinových blocích a počet studentů nepřevyšoval patnáct. Podmínky přímo ideální! Jenže - polovina výuky se obvykle věnovala výkladu dějin umění, respektive diktování stručných informací. Pak následovalo zadání práce, kterou studenti z časových důvodů zpravidla dokončovali až doma. Poprvé jsem překvapila studenty požadavkem, aby si přinesly dva výkresy formátu A3. Byli zvyklí jen na poloviční formát výkresu a navíc jim vždy stačil jen jeden. Formát A4 je levnější, skladnější, dostupnější a navíc podezírám vyučující, že si myslí o studentech i o sobě, že si s větším formátem nebudou vědět rady. Celoroční plány výtvarné výchovy, s nimiž jsem se seznámila, mi připomínaly program pionýrských schůzek: na podzim se vyráběly papíroví draci, pak figurky čertů a Mikulášů, následně novoroční přání, brože z moduritu, velikonoční kraslice. . . Mezi tím byl pokus o plakát a návrh na obal gramofonové desky (kresba fixem nebo tuší, eventuálně jejich kombinace). Mimochodem i obal desky měl standartní formát A4.

ALE TO PŘECE NENÍ VÝTVARNÁ VÝCHOVA! Ta by neměla učit produkovat bezduché obrázky, ale výtvarně vidět, prožívat, myslet a tvořit. Měla by nabízet širokou škálu dojmů, prožitků a emocí. Měla by pomoci

nalézt cestu tvůrčího dialogu s uměním a jeho prostřednictvím hlavně cestu k sobě samému. Výtvarným uměním i vlastní tvorbou by měla vést ke kreativě, k pocitům radosti, harmonie i vzrušení a neklidu. Měla by provokovat k otázkám a současně i nabízet odpovědi.

Navíc si myslím, že není správné striktní oddělení hodin hudební, výtvarné a literární výchovy. Vždyť se tyto druhy umění - zejména dnes - vzájemně ovlivňují a prolínají, tak proč by se nemohli ovlivňovat a prolínat ve škole? Mířím do vlastních řad - i proto, že se řada učitelů nedokáže bezpečně orientovat za hranicemi svého oboru. Dokonce ani v tom svém nejsou mnozí schopni tvořivě přijímat nové podněty, experimentovat, hrát si, vhodně motivovat a burcovat aktivitu svých svěřenců. Pořád i v estetické výchově převládá tzv. instrumentální přístup, jehož cílem je něco naučit, pod tlakem vnutit sůmu informací (co na tom, že jsou k ničemu, protože jsou nezužitkovány či dokonce nezužitkovatelné). Vždyť předměty estetické výchovy mají nejlepší startovací podmínky pro prosazení nového pojetí výchovy a vzdělávání. Nepotřebují čekat na nové osnovy, učebnice nebo pomůcky. Stačí nový přístup - existenciální, jehož cílem je objevovat, zkoušet, hrát si, odhalovat, tušit a cítit vztahy, poznávat sebe i druhé. (Viz B. Blažek - J. Olmrová: Krása a bolest, Praha 1985, str. 220.)

□ VANDA STUHLÍKOVÁ

Ukázky z diplomové práce obhájené na PF v Ostravě v roce 1991.

Dvoustránku připravuje JAROSLAV PROVAZNÍK